

GLOBALLASHUV VA LIBERALLASHUV - XALQARO SAVDONING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYASI

Razzaqberganov Asrorbek¹, Muxammadsharipov Nosirbek²

Toshkent davlat iqtisodiyoti universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7218523>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 01st October 2022

Online: 17th October 2022

KEY WORDS

Ochiq iqtisodiyot, erkin savdo, ekspansionizm, baynalminallashuvi, Ochiqlik milliy iqtisodiyotning yaxlitligini, jahon xo'jaligiga, jahon bozoriga chuqur integratsiyalashgan yagona iqtisodiy majmuani, kapital qo'yilmalar

ABSTRACT

XXI asr bo'sag'asidagi jahon xo'jaligi - o'z miqyosi va rivojlanishi xususiyatiga ko'ra globaldir. U to'liq ravishda bozor iqtisodiyotining tamoyillariga, xalqaro mehnat taqsimotining obyektiv qonuniyatlariga, ishlab chiqarishning baynalminallashuviga asoslanadi. Globallashuv ikkinchi jahon urushidan keyingi o'n-yilliklarda jahon xo'jaligi rivojining yetakchi tendensiyalaridan biriga aylanib, ko'plab davlatlarning birin-ketin yopiq milliy xo'jalikdan tashqi bozorga yuz tutgan iqtisodiy ochiq tipdagi xo'jalikka o'ta boshlaganligi bilan tavsiflanadi. Ikkinchi jahon urushidan g'olib va yanada boyib chiqqan AQSh dunyoning eng ilg'or savdo mamlakati sifatida «Erkin savdo», «Ochiq iqtisodiyot» shiori ostida yangi iqtisodiy tartib o'rnatish taraddudiga tushdi. Bunday tamoyil hukmron iqtisodiyotning boshqa davlatlarga qarshi quroli Amerika korporatsiyalarining tutib bo'lmas ekspansiyaga intilishlari edi. Ammo XX asming so'nggi o'n yilliklarida dunyoda ijtimoiy-iqtisodiy holatning o'zgara borishi bilan ochiq iqtisodiyot haqidagi tezis bir tomonlamalik tavsifmi, ya'ni amerika ekspansionizmining manfaatlariga yo'naltirilganlikni yo'qota bordi va obyektiv omillar ta'siri doirasida, jahon xo'jalik aloqalarining baynalmilallashuvi asosidagi jarayonga aylandi. Jahon iqtisodiyoti baynalminallashuvi miqyosi va tavsifiga, uning ochiqlik darajasining oshishiga katta ta'sir ko'rsatgan va ko'rsatayotgan asosiy omillar qaysilar?

Ochiq iqtisodiyotni shakllantirishda, birinchi navbatda har bir davlat hukumati katta rol o'ynaydi. Aynan mutasaddi davlat organlari tovar va xizmatlar eksportini rag'batlantirib, importni tartibga solib, tashqi iqtisodiy aloqalar rivojlanishiga keng yo'l ochib eldan investitsiyalar, texnologiyalar, ishchi kuchi va axborot oqib kelishini yengillashtirgan mustahkam

huquqiy asos yaratishlari mumkin. Mamlakatlarning ochiq iqtisodiyotga o'tishlari transmilliy korporatsiyalar (TMK) faoliyati bilan yanada tezlashdi. Yangi bozorlarni o'zlashtirishga intilib, turli mamlakatlarda ko'plab filiallar, shu'ba korxonalarini tashkil etib, TMK lar davlatning proteksionistik to'siqlarni aylanib o'tgan holda xalqaro iqtisodiy ayirboshlashni

baynalminallashtirdilar.

XX asrning ikkinchi yarmida transport, axborot-aloqa vositalarining sezilarli rivojlanishi ham milliy iqtisodiyotlar ochiqlik darajasining, o'sishida, aholi harakatchanligining oshishida katta rag'batlantiruvchi rol o'ynadi. Bosqichima-bosqich uzoq vaqt mobaynida davlatlarni bir-biridan ajratib turgan savdo-iqtisodiy, valyuta-moliyaviy to'siqlar olib tashlandi. Xalqaro ayirboshlashning erkinlashtirilishi milliy xo'jaliklarning tashqi sharoit va ta'sirlarga moslashuvini yengillashtirdi, ularning xalqaro mehnat taqsimotida yanada faolroq ishtirok etishiga imkon yaratdi. 60-yillardan boshlab liberallashtirish jarayonlari qator rivojlanayotgan mamlakatlarda ham avj ola boshladi. Shu o'rinda avvalambor «ochiq iqtisodiyot» tushunchasi mazmun-mohiyatiga oydinlik kiritishimiz kerak bo'ladi.

Birinchidan, «Erkin savdo» va «ochiq iqtisodiyot» tushunchalarini farqlash lozim. «Erkin savdo» haqidagi tezis A.Smit siyosiy iqtisodiyotdan boshlangan bo'lib, zamonaviy amerika iqtisodchilarining kashfiyoti emas. «Ochiq iqtisodiyot» tushunchasi ishlab chiqarish omillari, axborot, milliy valyutalar o'zaro almashuvining erkin harakatini o'z ichiga olgan tovarlar savdosi sifatida «erkin savdo» tezisidan kengroq tushunchadir. Ochiq iqtisodiyotning vujudga kelishi jahon xo'jaligi rivojlanishining obyektiv tendensiyasi bo'lib, uning tamoyillariga mos ravishda harakat qilish, bu-jahon bozori standartlarini tan olish, uning qonuniyatlari asosida harakat qilish demakdir.

Ochiqlik milliy iqtisodiyotning yaxlitligini, jahon xo'jaligiga, jahon bozoriga chuqur integratsiyalashgan yagona iqtisodiy majmuani nazarda tutadi. Ochiq

iqtisodiyot, bu-turli hamkorlikdagi tadbirkorlik shakllaridan faol foydalanish, erkin tadbirkorlik zonalarini tashkil qilish, tashqi savdoda davlat yakka hokimligini yo'qotish (aksariyat sohalar bo'yicha), xalqaro mehnat taqsimotida mamlakatning nisbiy ustunliklaridan samarali foydalanishdir. Iqtisodiyotning eng muhim o'lchovlaridan biri ma'lum iqtisodiy maqsadga muvofiqlik va xalqaro raqobatbardoshlik doirasida (soha va makroiqtisodiy darajada) kapital qo'yilmalar, texnologiyalar, axborot oqimini rag'batlantiruvchi qulay investitsiyaviy muhitdir. Ochiq iqtisodiyot milliy bozorning chet el kapitali, tovarlari, texnologiyalari, axborotlari, ishchi kuchining oqimi uchun maqsadga muvofiq darajada yo'naltirilganligini nazarda tutadi.

Mamlakat ichki bozorining hajmi, uning iqtisodiy rivojlanganlik darajasi, shuningdek mamlakatning xalqaro ishlab chiqarishda qatnashuvining miqyosi milliy iqtisodiyot ochiqligi va uning tashqi iqtisodiy aloqalarining rivojlanish darajasiga ta'sir qiluvchi omillardir, Shuni ta'kidlash lozimki, yuqorida qayd etilgan ko'rsatkichlar har doim ham milliy iqtisodiyot ochiqligining darajasini to'liq ifoda etavermaydi. Masalan, tashqi savdo kvotasi ma'lum ma'noda milliy iqtisodiyot ochiqligini namoyish qilsada, uni jahon xo'jaligi bilan bog'lik holatini to'laqonli ko'rsata olmaydi. Tashqi savdo kvotasi asosan davlatning xalqaro mehnat taqsimotidagi ishtiroki darajasini belgilaydi xolos. Shunday qilib, baynalminallashtirish alohida milliy iqtisodiy tizimlarning oshib borayotgan o'zaro aloqa va bog'liqligini tavsiflovchi jarayondir. XX asr o'rtalaridan boshlab tovar ayirboshlash baynalminallashtirish kapital va ishlab chiqarishning baynalminallashtirishiga

aylandi, fan-texnika inqilobi (FT1) ta'sirida jahon iqtisodiyoti rivojlanishida sezilarli o'zgarishlar kuzatildi. Xalqaro ixtisoslashuv va ishlab chiqarish kooperatsiyasi keskin kuchaydi. Yirik 33 miqyosdagi

ixtisoslashgan ishlab chiqarish uchun ichki bozorlar doirasi torlik qila boshladi va u obyektiv ravishda milliy chegaralardan chiqa boshladi.

References:

1. Nazarova G .G \, N.M.Salixova. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi. o'quv qo'llanma. T.: TD1U, «Iqtisodiyot», 2011.
2. Фаминский И.П. Глобализация - новое качество мировой экономики: учеб. пособие. - М.: Магистр, 2009.
3. A.A. Isadjanov. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi. T.: JIDU, 2008